

ŠKOLSKÝ A PORADENSKÝ PSYCHOLÓG PRI POMOCI DEŤOM A MLÁDEŽI

JOZEF IHNACÍK

Príspevok pojednáva o vzájomnom podiele školských a poradenských psychológov pri psychologickej starostlivosti a pomoci deťom a mládeži v školách.

Kľúčové slová: školský psychológ, poradenský psychológ

V ktorých oblastiach školskej praxe môže školská psychológia a poradenstvo pomôcť deťom?

A. V oblasti poznávania osobnosti žiaka a zvládania problémov žiakov v správaní (je to ťažko interpretovať, ale často vidíme v súčasnej práci učiteľov vzťahové problémy, ktoré vyúsťujú v mnohých prípadoch do devalvácie osobnosti žiaka a následnej deprivácie učiteľa – agresivita detí a mládeže).

Pedagogicko-psychologické aspekty poznávania osobnosti žiakov a poruchy správania

Cieľom je prehĺbenie znalostí o vývinových štádiách detí v nadväznosti na problémy vyplývajúce z výchovno-vzdelávacieho procesu. Rozšírenie vedomostí o symptómoch psychických porúch. Získanie zručností v spolupráci s odborníkmi a inštitúciami zaoberajúcimi sa diagnostikou a nápravou problémov v správaní detí.

Jedným zo znakov patologickej osobnosti je surovosť obsahujúca v sebe egocentrizmus, pohrdanie okolím, využívanie druhých ľudí, nezodpovednosť vo vzťahu k druhým ľuďom, absencia akejkoľvek empatie a takisto neprítomnosť výčitiek svedomia a sadizmus. Ďalšou črtou takejto osobnosti sú poruchy poznávania, pri ktorých má jedinec pocit, akoby skutočnosti, ktorých je účastníkom alebo svedkom sa týkali niekoho iného. K ďalším znakom patrí afektívna labilita, úzkostlivosť, nutkavosť, porucha správania, ťažkosti s identitou, neistá väzba ťažkostí s intimitou, narcizmus, opozičná porucha, odmietanie, obmedzené sebavyjadrovanie, sebapoškodzovanie, sociálna vyhýbavosť, vyhľadávanie senzácií, submisívnosť a podozrievavosť.

Mnohé výskumné, prieskumné správy hovoria o zhoršovaní správania detí a mládeže.

- Vzrastá agresivita detí (66% učiteľov odpovedalo áno, podstatne a rapídne, 24% odpovedalo trochu, iba 10% odpovedalo nie).

- Rastie počet drogovovo závislých detí a mládeže na Slovensku.
- Počet spáchaných trestných činov deťmi a mladistvými – nárast je ročne približne o sto trestných činov, najmä nárast násilných trestných činov chlapcov (ublíženie na zdraví, lúpeže, násilie).
- Rastie počet trestných činov na základe xenofóbie a rasizmu.
- Rastie závislosť na hrách (gambling).
- Vzrastá fajčenie u mladých ľudí vo veku 15–17 rokov.
- Fajčiť začínajú 11–13 ročné deti.
- Prvý kontakt s alkoholom (vino, pivo, tvrdý alkohol) je vo veku 10–15 rokov.
- Denne pije alkohol 1,7%; dva až trikrát do týždňa 8,3% a príležitostne konzumuje alkohol až 44,3% mládeže.
- Rastie počet žiakov so zníženou známkou zo správania.
- Rastie počet neospravedlnených hodín na žiaka.
- Rastie počet verbálnych aj neverbálnych útokov na učiteľa zo strany žiakov, aj rodičov žiakov a študentov.
- Nárast šikanovania.

Jeden z výskumov agresivity a násilia na slovenských stredných školách organizoval Džuka a Jenčová. Formulovali základnú otázku, či existujú na slovenských stredných školách prejavy násilia žiakov voči učiteľom? Odpoveď je jednoznačná – áno. Presnejšia odpoveď znie: podľa druhu násilného správania 5% až 35% stredoškolských učiteľov uvádza, že za posledných 30 dní najmenej jedenkrát zažili jeden z opisovaných prejavov: verbálne násilné prejavy, fyzické násilné prejavy, okradnutie, alebo manipuláciu vecí, nútenie robiť niečo proti svojej vôli, manipulácia s cieľom dosiahnuť sociálnu izoláciu.

Nepripúšťanie existencie agresivity v dnešných podmienkach a pomeroch v celej spoločnosti, tak ako aj v školských zariadeniach, jej potláčanie, alebo bagatelizovanie nikam nevedie. Ako povedal Sigmund Freud, výchova patrí okrem psychoterapie a politiky k trom „nemožným“, čiže najnevďačnejším povolaniam. Platí to dvojnásobne v učiteľskom povolaní hlavne pri riešení problémov, ktoré so sebou prinášajú násilnicke sklony detí a mládeže.

Školský a poradenský psychológ môže realizovať:

- Teambuilding – skupinová aktivita realizovaná interaktívnou formou, orientovaná na triedu, s cieľom nájsť a presadiť silné prvky kolektívu pri budovaní triedy ako jednotného tímu.
- Môj svet hodnôt – práca v skupinách na princípe rovesníckeho pôsobenia so snahou posilňovať hodnotový systém študentov.
- Prevencia sociálnej patológie – preventívne skupinové aktivity pre študentov realizované interaktívnou formou, s dôrazom na oblasť sociálnej patológie:
 - a) násilie,
 - b) šikanovanie,
 - c) agresívne správanie,
 - d) neprimeraná interpersonálna komunikácia.
- Prevencia drogových závislostí realizovaná skupinovou formou:
 - a) sebareflexia a vlastný vhľad k otázke návykovosti a zneužívania psychotropných látok,
 - b) hľadanie svojich silných stránok v profile osobnosti – sebaobraz,
 - c) budovanie schopnosti drogu odmietnuť, skupinová práca realizovaná prostredníctvom psychológa a vyškoleného peer aktivistu,

- d) prehlbovanie pocitu spoluzodpovednosti za vlastné zdravie.
- Peer program – školenie peer aktivistov
- Konzultačno-poradenská činnosť pre pedagógov a rodičov:
 - a) Pri riešení problémového správania žiakov.
 - b) V oblasti adaptačného procesu.
 - c) Pri individuálnom prístupe k žiakom so špecifickými poruchami učenia.
 - d) Pri integrácii žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.
 - e) V otázkach výchovy a vzdelávania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.
 - f) Individuálne poradenstvo pre triednych učiteľov pri tvorbe individuálneho plánu v oblasti psychologickkej a výchovno-poradenskej starostlivosti o deti a mládež so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (so zdravotným, mentálnym, zmyslovým a somatickým postihnutím).

B. V oblasti stratégie zvládania triedy (teambuilding, sociometria a i.).

Cieľom je získať vedomosti o dynamike školskej triedy, o atmosfére školskej triedy a faktoroch, ktoré ju podmieňujú, zručnosti v identifikácii problémov týkajúcich sa dynamiky školskej triedy a nadobudnúť zručnosti vytvárať pozitívnu atmosféru v školskej triede.

V súčasnej dobe je stále v popredí problematika týkajúca sa nedostatku emocionálnej výchovy v rodinách a školách, orientácie na materiálne hodnoty a výkon, zanedbávanie psychických potrieb detí, ktoré sa odrážajú v ich správaní na jednej strane v podobe agresivity, nevráživosti, nevšímavosti, egocentrizmu a na druhej strane zase v podobe poddajnosti, emočnej lability, úzkosti a neschopnosti začleniť sa do skupiny rovesníkov.

Naše školstvo sa sústreďuje predovšetkým na rozvoj „školskej inteligencie“.

Dôraz sa kladie na vzdelanie a získanie veľkého množstva vedomostí. Problematika emocionálnej inteligencie, ktorá sa týka schopnosti poznať a ovládať vlastné emócie, schopnosti adaptovať sa na nové podmienky, pocitu zodpovednosti za svoje správanie a rozhodnutie, spolupráce, empatie i zdravého sebavedomia, je ešte stále nedocenená a v školách málo uplatňovaná, i keď veľmi potrebná. „Súčasný spoločenský tlak, vrátane sociálneho tlaku rovesníckych skupín, ktorý sa vyvíja na deti a mládež, si obzvlášť vyžaduje zvýšenú potrebu naučiť mladých ľudí sociálnym a emocionálnym zručnostiam“ (Poliaková, 1999, s. 209). Aj podľa E. Gajdošovej (1998, 2000) sú kvalitné sociálne zručnosti v školskom prostredí mimoriadne dôležité, pretože sa spolupodieľajú na celkovom dobrom fungovaní žiakov v škole, na schopnosti žiakov pracovať tímovo a samostatne riešiť problémy, otvorene vyjadrovať svoje pocity, názory, mať pozitívny postoj k sebe samému a k ľuďom okolo seba, klásť otázky a argumentovať, a sekundárne sa odrážajú na ich školskej výkonnosti a úspešnosti.

Skúsenosti potvrdzujú, že žiaci, ktorí disponujú nízkou úrovňou sociálnej kompetencie a sociálnych zručností, častejšie majú v škole problémy v správaní, čo sa negatívne odráža na ich postoji ku škole, učeniu i učiteľom.

Jednou z možností ako pomôcť deťom a dospievajúcim orientovať sa v sebe samých, v zložitých interpersonálnych vzťahoch, ako im pomôcť rozvíjať potrebné sociálne zručnosti, ktoré sú nevyhnutné pre ich ďalší vývin, a predchádzať vzniku nežiaducich sociálno-patologických javov, je realizácia rôznych preventívnych rozvíjajúcich programov.

Program „SRDCE NA DLANI“ autoriek G. Herényiovej a E. Gajdošovej je výchovno-preventívnym programom multikultúrnej tolerancie proti násiliu v školách.

V čom spočíva podiel školskej psychológie a poradenskej psychológie? Patria k tomu následné aktivity:

- Individuálne a skupinové psychologické poradenstvo zamerané na optimalizáciu osobnostného vývinu v oblasti:
 - a) identifikácia, rozvoj a efektívne využívanie schopností, výkonové charakteristiky,
 - b) rozvíjanie osobnostných predpokladov,
 - c) motivácia a zvládanie učenia,
 - d) rozhodovací proces, motivácia, seberealizácia.
- Individuálne psychologické poradenstvo pre žiakov v oblasti:
 - a) zvládania záťažových a krízových situácií,
 - b) subjektívnych (osobnostných) ťažkostí,
 - c) ťažkostí v sebahodnotení,
 - d) seberealizácie a motivácie.
- Psychologické poradenstvo a psychoterapia pre žiakov v náročných životných situáciách:
 - a) osobnostné a emocionálne problémy, rizikový osobnostný vývin,
 - b) rodinné a sociálne vzťahy, konflikty a iné.
- Práca s kolektívom triedy:
Skupinová práca s triednym kolektívom realizovaná interaktívnou formou na elimináciu:
 - a) osobnostných, emocionálnych, interpersonálnych problémov,
 - b) nežiaducich foriem správania sa.
- Individuálne a skupinové psychologické poradenstvo zamerané na:
 - a) formovanie zdravého životného štýlu (besedy, resp. práca s triedou),
 - b) rozvoj interpersonálnych vzťahov, sociálneho správania,
 - c) na zefektívnenie komunikácie medzi žiakmi a učiteľmi.

C. V oblasti poznatkov a praktických zručností učiteľov vo vzdelávaní žiakov so špecifickými vývinovými poruchami učenia, poruchami pozornosti a aktivity, pervazívnymi poruchami (autizmus) a i. Pomoc spočíva v zlepšení schopnosti použiť prostriedky a zručnosti, pomocou ktorých bude vzdelávanie žiakov s poruchami učenia efektívne (IVVP).

Cieľom je osvojenie si základných pojmov v oblasti špecifických porúch učenia, naučiť sa poznávať osobnosť a potreby žiaka s dysfunkciou a rozvinúť zručnosti nevyhnutné pre prácu so žiakmi s dysfunkciami v bežnej základnej škole prostredníctvom aktivít poradenského a školského psychológa:

- Individuálne a skupinové poradenstvo pre žiakov v oblasti adaptácie na základné a stredné školy:
 - a) individuálne psychologické vyšetrenie a poradenstvo pri adaptačných ťažkostiach,
 - b) skupinové aktivity (práca s kolektívom triedy formou besied, prednášok, resp. interaktívnymi metódami) pre žiakov 1. ročníkov a žiakov 8.ročných gymnázií so zameraním na motiváciu k učeniu a s cieľom uľahčenia adaptačného procesu.
- Psychologická diagnostika a poradenstvo pre žiakov so vzdelávacími ťažkosťami:
 - a) diagnostika mentálnej úrovne a osobnostných dispozícií žiakov,

- b) identifikácia príčin školskej neúspešnosti a motivácia k štúdiu,
- c) prestup alebo preradenie na iný typ školy.
- Psychologická a špeciálno-pedagogická diagnostická starostlivosť o žiakov so špeci-
fickými poruchami učenia:
 - a) dyslexia,
 - b) dysgrafia,
 - c) dysortografia,
 - d) dyskalkúlia.
- Špeciálno-pedagogická a psychologická rediagnostika žiakov.
- Psychologické poradenstvo pri ťažkostiach v učení a sekundárnych problémoch v sprá-
vaní u žiakov základných a stredných škôl.

D. Špecifické zručnosti učiteľov sú potrebné aj pri výchove a vzdelávaní detí, pre ktoré neexistuje iná alternatíva detí s aspergerovým syndrómom (zlyhanie soc. komunikácie), nadané deti, ktoré nemajú možnosť adekvátneho vzdelávania v mieste bydliska, alebo deti, ktorým nevieme vytvoriť podmienky v školách formou integrácie, či inklúzie (deti s poruchami učenia).

E. V oblasti komunikačných zručností v práci učiteľa, čo považujeme za najdôležitejšiu oblasť, ktorú je potrebné neustále rozvíjať, pretože deficit v tejto oblasti v rozhodujúcej miere prispieva k nedorozumeniam, k stresu a syndrómu vyhorenia učiteľov v psychosociálnej oblasti a zároveň znižuje schopnosť presadiť sa na trhu práce.

Sociálno-komunikačné zručnosti v práci učiteľov

Cieľom je aby sa učitelia naučili spoznať základné zákonitosti sociálno-komunikačných zručností, identifikovať chyby vo vlastnej komunikácii a nadobudli komunikačné zručnosti, ktoré by mal učiteľ využívať v pedagogickom procese ako aj na elimináciu vlastnej záťaže vznikajúcej z učiteľského povolania.

V oblasti skupinových a preventívnych aktivít realizujeme stretnutia so žiakmi zamerané na:

- Zvládanie adaptačného procesu žiakov v smere k učeniu a vzdelávaniu sa (žiak–pedagóg–rodič).
- Skupinová aktivita zameraná na zvládnutie adaptačného procesu, sociálneho správania v triednom kolektíve (besedy, prednášky pre žiakov).
- Zvládanie komunikačného procesu a konfliktov v sociálnych vzťahoch.
- K zdravému životnému štýlu mládeže.
- Zvládanie učenia a záťažových situácií, sociálnych vzťahov v triede a komunikáciu.
- Metodické materiály k adaptačnému procesu v smere k učeniu a k zvládaniu sociálnych vzťahov v triedach.
- „Deň proti drogám“, „Fajčenie ako zlovyk, ale aj závislosť“, „Ako povedať droge nie“, „Prevencia a odolnosť“, „Zvládanie negatívnych emócií v sociálnych vzťahoch“.
- Zdravý spôsob života.
- Práca s výcvikovou skupinou so zameraním na spätnú väzbu, sebaopoznávanie, sociálne učenie sebazvládanie, motivácia k učeniu.

- Zvládanie záťažových situácií v problémovej triede.
- Riešenie narušených vzťahov v triednom kolektíve a agresívne správanie (zážitkovou formou besedy, prednášky – zážitkovou formou práce).
- Psychologické skupinové poradenstvo pre pedagógov.

Dôležitá je aj podpora a rozvoj antistresových prístupov pre učiteľov

Cieľom je prehĺbiť si poznatky z teórie stresu, nadobudnúť zručnosti vo zvládaní stresových situácií, naučiť sa relaxovať. Zamerat' sa na praktické ukážky relaxačných cvičení, ktoré si budú učitelia skúšať zážitkovou formou.

F. V oblasti profesijného rozhodovania a stratégie životného plánovania vlastnej práce a pomoc žiakom, rodičom pri ďalšom štúdiu v oblasti reorientácie, adaptácie, socializácie, prípadne prestupu na inú školu, školský a poradenský psychológ realizuje:

- Individuálne a skupinové psychologické poradenstvo v oblasti profesijného rozhodovania, pre ďalšie štúdium a stratégie životného plánovania.
- Psychologické poradenstvo žiakom a rodičom v oblasti reorientácie, alebo prestupu na inú strednú školu.

Poradenský proces v kariérovom poradenstve

Aby sme mohli stanovovať *kritéria kvality poradenstva*, utvoríme si pohľad cez odlišenie úrovni týchto služieb poskytovaných súčasne.

Poradenský proces v kariérovom poradenstve sa vykonáva na týchto úrovniach:

- na I. stupňovej úrovni, ktorá sa venuje procesu sebapoznania klienta s jeho prednosťami a limitmi – získava presvedčenie, že napríklad VŠ štúdium aj humanitné zameranie je vhodné aj z hľadiska intelektových aj povahových vlastností osobnosti,
- na II. stupňovej úrovni, ktorá obohacuje klienta aj o prácu integrovania osobnostných potencialít (tak ako sme tu uviedli v I. úrovni) s dostupnými možnosťami vzdelávania (psychológ-poradca pracuje aj s informačným systémom aktualizovaným na rôznej úrovni), alebo vychádza iba z informačného systému,
- na III. stupňovej úrovni, najkvalitnejšej, ktorej predchádza fáza určitého zdiagnostikovania, pracuje v priebehu poradenského rozhovoru s implicitnými zložkami profesijného smerovania klienta.

Aby sme sa dostali k *charakteru poradenského procesu kariérového poradcu* v osobnom kontakte, pomôžeme si príkladom toho najdokonalejšieho PC programu, ako samoobslužný spôsob poradenstva formou moderných IT (informačných technológií), ktorý by najprv cez záujmové profesijné otázky sa dostal k vyčleneniu nutných krokov v poradenstve, keď je pre klienta potrebné vychádzať z intelektových limitov – zmeria inteligenciu, keď sú osobnostné kvality špecifické – zmeria ich, stanoví osobnostný profil a podľa množstva zabudovaných profesiogramov na základe šablón vyčlení tie najzhodnejšie profesie a ďalej podľa zavedených kritérií „optimálne priradí“ školy, fakulty a odbory.

Určitému percentu mládeže bude postačovať k pevnosti svojich rozhodnutí už absolvovanie prvého kroku. Čo ale nemôžeme dosiahnuť od takejto dokonalej informačnej technológie, je citlivosť na aspirácie, na spokojnosť, na potreby, motívy, ktoré nie sú racionálne, na dynamiku, ktorá predurčuje stabilitu alebo anticipuje nutnosť zmien v budúcnosti. To je odpoveď na hľadanie rôznych analogických modelov, či profesiogramov v psychologickom poradenstve, ich limitovaná pomoc.

Ale úlohou kariérového poradenstva nie je nájsť šablónu vhodnej profesie, ani opačne – konečné sprostredkovanie sebapoznania, podporenia humanitného alebo prírodovedného zamerania, či jednoducho jeho prednosti. Tieto údaje ešte sám nevie spracovať vo vlastnej stratégii voľby štúdia. Preto poradca v priebehu sprevádzania s klientom majú byť schopní integrovať potenciality klienta s možnosťami, ktoré mu aktuálny systém spoločnosti ponúka, v spektre možnosti vzdelávania aj na trhu práce. Predikcia úspešnosti napríklad v konkurencii prijímacích výsledkov, výkonov, je aj o poznaní náročnosti, početnosti aj určitých podmienok a trendov na danom populačnom stupni. Ako príklad – ekonomické fakulty niekedy mali neporovnateľne nižší status ako v poslednom období, alebo učiteľstvo oveľa vyšší, alebo podporiť oprávnené štúdium psychológie u klienta, môže znamenať, že po neúspešnosti na prijímačkách vzhľadom k vysokej konkurencii skončí v práci ako predajca a o rok sa pokúsi o diaľkové štúdium napr. ekonómie, ktorej priority už dávno zanechal, lebo s touto voľbou nepočítal. Čiže riziko neúspešnosti je zase vysoké, pričom mohol byť dobrým učiteľom. Preto kariérový poradca mal predvídavo otvoriť priestor na preskúmanie vzťahu k výchovným činnostiam aj cez reálnejšie zamerania aj keď stanovené ako náhradné (Ihnacik a kol., 2007).

Ciele psychologického poradenstva pri voľbe povolania

Cieľom psychologického poradenstva je syténie schopnosti formovať svoje životné stratégie.

Psychológ v poradenskej inštitúcii v školstve pracuje síce s identifikovaním intelektových a osobnostných predpokladov (ako určité limity). Dôraz jeho pomoci spočíva v orientácii klienta, čiže podľa jeho potrieb, v učení klienta posúdiť seba, adaptovať sa na zmeny, poznať cestu k pravej informovanosti, využívať možnosti okolia k svojmu rozvoju, schopnosť určiť hlavné stratégie, so zodpovednosťou a samostatnosťou sa rozhodovať, odmeňovať sa úspechom, vedieť konštruktívne pristúpiť k vlastným skúsenostiam neúspechu, preukázať svoje schopnosti – čiže v sociálno-psychologickej oblasti.

To, čo očakáva mladých, aby boli úspešní, je vedľa zameranosti na vysoký výkon a vlastnú iniciatívu schopnosť pracovať v tíme, kooperovať, dávať aj prijímať na princípe vzájomného ovplyvňovania, vedieť rozpoznať kedy je čas na súperenie, víťazenie a kedy na spoluprácu. Veľký počet mladých ľudí, najmä ak boli podporovaní k preberaniu sociálnych kompetencií primeraných veku aj zo strany rodičov, sú v čase skončenia strednej školy v úrovni zladenej sociálnej a profesijnej zrelosti.

Tieto zručnosti sú dnes aktuálnejšie (oproti intelektovým predpokladom) práve preto, že zväčšovanie mobility na trhu práce a na trhu vzdelávania robí profesionálny systém neustále otvorený a rozmanitý. Prekonaný klasický „výber povolania“ sa pretransformáva do „profesijného smerovania“. Tiež sa mení váha inteligenčných výsledkov vo vzťahu k predikcii úspechu profesijnej cesty mladého človeka, a v stanovení rizík.

Okrem toho každý poradca – psychológ prechádza vo svojom vývoji preceňovaním, potom spochybňovaním významu IQ a preceňovaním motivačných hodnôt.

Poradenská hodnota merania ktoréhokoľvek atribútu je v prognóze kariérovej úspešnosti popisná, nie absolútne daná. Každá spoluvytvára obraz možností, predpokladov, ktoré poradcovi predikujú krok k úspešnosti, alebo aj ťažkosti pri postupe.

Napr. prospech na SŠ, alebo úspešnosť v predchádzajúcom povolání, sám o sebe prináša vstupné informácie o človeku, ale aké motívy skrýva, čo preňho znamená neúspech, či je výkon a hodnotenie preňho výsostne dôležité, či ho trvale usmerňuje prítlačivými alebo únikovými tendenciami, alebo prevažuje kognitívna dimenzia motivácie – samotný záujem o odbor, poznávanie nových vedomostí, o čo usiluje, do čoho s radosťou venuje svoju energiu, ako je rozložená jeho aktivita. Dôležité sú hodnoty, ktoré si jedinec utvára, na základe sociálneho kontextu, napr. študijná statočnosť je v rodine odmeňovaná, v inej rodine je ignorovaná. Dôležité sú pojmy získané z vlastného skúmania sveta i seba samého ako je kauzalita, vnímanie času, aj zážitok vlastných hraníc ako určité konštanty vo vnútri ega. Zároveň sa uplatňuje rozdiel medzi leit-motívom a dielčiami cieľmi.

Vôľový proces, kde je treba určitú rozvahu, je spojený s kogníciou, tiež s rozumovými úvahami a s emočnou reflexiou. Rozhodovanie nikdy nie je čistá kalkulácia, lebo myslenie je vždy v službe určitých emócií.

Mladý človek, keď prichádza k psychológovi nemusí ísť o nerozhodnosť, ale obyčajne má v svojom prežívaní, uspokojovaní potrieb, jasnosti cieľov – zmätkov. Psychológ citlivo sprevádza pohyb po motívoch, empaticky hľadá „pramene sily“ – dynamiky a neistôt. Tieto miesta neistôt si môžeme dovoliť v bezpečí modelovo rozvinúť, aby sa dali konkrétnejšie definovať a dať do pohybu: vzdialovania alebo uchopenia.

Rozvinúť – to znamená nabráť dynamiku. Na druhej strane citlivo vnímať napätie toho rastu, aby bolo v rovnováhe s vonkajšími podmienkami, s podmienkami štúdia daného typu v globále a s optimálnym využitím individuálneho potenciálu (Ihnacik J., 2007).

G. V oblasti možnosti práce s nadanými žiakmi.

Cieľom je, aby učitelia získali základné poznatky v oblasti nadania (výskyt v populácii, faktory determinujúce vývin schopností, potreba a význam venovania pozornosti nadaným jedincem), prehĺbenie si poznatkov o osobnosti nadaného žiaka, naučiť sa identifikovať nadaného žiaka, získať poznatky o kognitívnom, sociálnom a emocionálnom vývine dieťaťa s aplikáciou v oblasti identifikácie nadania, nadobudnúť znalosti legislatívy v oblasti predčasného zaškoľovania detí s dôrazom na talentované deti, naučiť sa zásady individuálneho prístupu k nadaným žiakom, vytvoriť si individuálny výchovno-vzdelávací program pre nadaného žiaka, rozšíriť si vedomosti o možnostiach spolupráce s odborníkmi a inštitúciami pri identifikácii nadaných detí. V čom je úloha poradenského a školského psychológa:

- Identifikácia nadaných žiakov a psychologické poradenstvo pre rodičov, pedagógov ako aj samotných žiakov pri riešení ich problémov.

Orientácia a poradenstvo v profesijnom a sociálnom vývine nadaných žiakov

Na prvý pohľad sa môže zdať, že problematike profesijnej orientácie nadaných žiakov nie je treba venovať osobitnú pozornosť, a ak, tak len v rámci starostlivosti o bežnú populáciu. Z pohľadu pedagógov a často aj výchovných poradcov, nadaní žiaci nie sú považovaní za kategóriu „problémovú“, skôr naopak. Vytvoril sa okolo nich mýtus, aj keď neodôvodnene, že sú to žiaci, ktorí vedia, čo chcú v živote dosiahnuť, resp. vedia sa sami úspešne dopracovať k správne rozhodnutiu o svojej životnej a profesionálnej dráhe. Spreádzajú ich pozitívne hodnotenia, ako žiakov ktorým „to páli“, ktorí sa dobre učia, sú tvoriví, vynaliezaví, kooperujúci, majú zmysel pre povinnosti a zodpovednosť. Pokiaľ veľmi nevystráajú a nevykazujú výchovné problémy, je radosť s nimi pracovať. Na takých si učitelia radi spomínajú i po rokoch.

Toto je ale skôr idealizujúci pohľad na nadaných. Aj keď časť z nich, grupujúca sa v skupine tzv. „adaptorov“, zodpovedá tejto charakteristike, väčšina tých, ktorých by sme mohli označiť ako nadaných, tejto charakteristike nevyhovuje. Výskumy dokazujú, že mnohí nadaní majú problémy s orientáciou aj sebadefinovaním sa vo vzťahu k svojej kariére. Nehovoriac o iných problémoch, najmä emocionálnych a sociálnych (vzťahových). Dočkal (1987) hovorí, že nadaná osobnosť nie je len nositeľkou mimoriadnych kvalít, ale aj mimoriadnych problémov. Tie sa v súvislosti so vzdelávaním a výchovou týkajú podľa neho najmä podnetnosti vyučovania, študijných návykov, sebaobrazu, porozumenia a podpory okolia, a osobitne poznávania svojich možností vo svete práce.

Pedagogická verejnosť však na skryté a niekedy ani na otvorené signály problémov nadaných nereaguje, a ak, tak skôr s údivom a ťažko pochopiteľným pripustením, že by ich premianti mohli mať problémy, a teda čo do činenia so službami poradenstva. Zodpovedá to aj našej skúsenosti vychádzajúcej z rozboru požiadaviek stredných škôl a výchovných poradcov na CPPPaP, kde konštatujeme, že zo všetkých nami ponúkaných aktivít najmenej požiadaviek sa týka poradenstva v oblasti nadania, talentu a tvorivosti – a to rovnako pre žiakov, ako aj pre učiteľov a rodičov v oblasti práce s nadanými žiakmi. To len obnažuje skutočnosť, že nadaní naozaj nie sú pre pedagógov závažnými z hľadiska zodpovedajúcej pozornosti a výchovno-poradenskej starostlivosti už vôbec nie (Ihnacík J. a kol., 2007).

H. V oblasti vzdelávacích aktivít ako súčasť celoživotného vzdelávania (získavanie financií v rámci projektu a vôbec ochota vzdelávať sa).

Školský a poradenský psychológ môže realizovať aktivity, ako:

- Psychológia riadiacej činnosti v školách a školských zariadeniach.
- Zvyšovanie odborných kompetencií a pedagogických spôsobilostí:
 - a) Psychologické a výchovné poradenstvo a prevencia.
 - b) Starostlivosť o deti so špeciálnymi výchovnovzdelávacími potrebami – deti s mentálnym, zmyslovým a somatickým postihnutím.
 - c) Profesionálna orientácia a poradenstvo pri voľbe povolania a štúdia.
 - d) Prevencia závislosti a iných sociálno-patologických javov.
- Profesia učiteľa.
- Sociálno-psychologická príprava učiteľa.

Akreditované kurzy CPPPaP Košice I

1. Prof-aktivista na strednej škole.
2. Nové trendy v poradenskej práci psychológa – kariérneho poradcu a školy.
3. Programová práca výchovného poradcu v škole.
4. Koordinátor prevencie závislostí a sociálno-patologických javov.
5. Aktuálne problémy a nové výzvy v práci koordinátora prevencie.
6. Výchovný poradca v systéme poradenskej pomoci.
7. Kariérový poradca.

Sme si vedomí toho, že riešenie mnohých problémov je zlepšenie výchovy človeka. Riešením kríz výchovy možno aj kríz človeka je aj na učiteľoch a psychológoch, aby poznanie, objektívnu pravdu dokázali presadzovať v škole s ich adekvátnym prenesením do praktického reálneho života. Ako tvrdí L. Lenz je len jedna cesta – od človeka ku človekovi a pokiaľ odborníci v pomáhajúcich profesiách, ku ktorým patria nielen učitelia, ale aj psychológovia nenapĺňajú túto cestu pozitívnymi konkrétnymi činmi výchovy, tak sa otvára priestor pre nárast nápravných zariadení, profesií represívneho charakteru a profesií opatrovateľského charakteru pre ľudí na duševnom scestí.

Ako vidíme z pohľadu skúsenosť poradenskej praxe v priamom odbornom pôsobení z hľadiska možnosti aplikačných rovín a ich výhod a nevýhod poradenských a školských psychológov?

Výhody a nevýhody práce psychológa z pozície centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a školy

Poradenský psychológ – výhody:

- možnosť vykonávať diagnostickú, poradenskú a psychoterapeutickú činnosť s dieťaťom, rodičom i učiteľom v prostredí CPPPaP aj v prostredí školy možnosť pracovať na viacerých školách,
- možnosť prijatia rôznorodých klientov v oblasti učenia, správania, voľby povolania a prevencie,
- vytvorenie dôveryhodného prostredia pre klientov pri zachovaní mlčanlivosti, bez pocitu ohrozenia, že psychológa stretávajú denne v škole, možnosť inštitucionalizácie v CPPPaP,
- vytvorenie si odborného pohľadu psychológa na klienta bez vplyvu školy, indiferentnosť odborníka s možnosťou dotvárania odborného pohľadu,
- supervízia a konfrontácia odborného poradenstva zo strany kolegov psychológov a špeciálnych pedagógov,
- odborný rast cez supervíziu, interné semináre, kurzy a odborné výcviky, samoštúdium a konfrontácia bezprostredne časovo aj tematicky s kolegami,
- špecifikácia a špecializácia psychológa na konkrétnu oblasť psychológie, poradenstva, psychoterapie a nielen jednu,
- široká škála klientely od 3–18 rokov, aj dospelé osoby (rodič, pedagóg a i.),
- dlhodobé vedenie klienta z hľadiska poradenského procesu a psychoterapie v zmenených podmienkach CPPPaP,

- možnosť podľa zákonných prostriedkov vydávať odporúčania na odklad školskej dochádzky, integráciu a iné...
- vykonávať diagnostickú, poradenskú a terapeutickú činnosť,
- možnosť ekonomického zabezpečenia (vybavenie psychodiagnostickými metódami, programami, IKT technológiami a i.).

Poradenský psychológ – nevýhody:

- obmedzená možnosť poznania žiaka v prostredí školy na hodinách a cez prestávky,
- obmedzená možnosť dlhodobého vedenia žiaka vzhľadom na pracovnú dobu psychológa a rozvrh hodín žiaka v škole, skôr v CPPPpP,
- časová náročnosť pri skupinových psychologických vyšetreniach v škole,
- širokospektrálna psychologická práca, dôležité riadenie vlastnej odbornej práce, odborný rast,
- hrozba prílišnej špecializácie, či špecializácie psychológa - zaoberanie sa jednou oblasťou poradenskej psychológie.

Školský psychológ – výhody:

- ľahká dostupnosť pre žiakov v prípade potreby ku psychológovi,
- psychológ má možnosť sledovať žiaka vo vyučovacom procese a počas prestávok,
- možnosť voľného pohybu po celej škole - závisí od filozofie, prípadne vedenia školy,
- psychológ má možnosť častejšie konzultovať s učiteľmi, často hneď po nejakom incidente, problémovej situácii, zvýraznení poruchy a i.,
- psychológ má možnosť spoznať žiakov školy do hĺbky – rodinné pozadie, ich postavenie v kolektíve, vzťah s učiteľmi – záleží od jeho prístupu,
- ak si psychológ získa dôveru žiakov, získa ich aj na dlhodobé poradenstvo, žiak na sebe viac pracuje,
- v prípade, ak psychológ učí psychológiu, alebo sociálno-psychologický výcvik, dostáva sa k žiakom bližšie ako externý pracovník školy,
- ak si získa dôveru učiteľov, môže s nimi viesť sociálno-psychologický výcvik, poprípade mať pre nich osobné konzultácie – čo je niekedy aj kontraindikáciou,
- možnosť konzultovať prípady s poradenským psychológom, klinickým psychológom, psychiatrom a inými,
- metodické a supervízne vedenie z príslušnej CPPPpP,
- možnosť uskutočňovať skrining, hromadnú diagnostiku pre účely psychologického výskumu, návrhov na pedagogické opatrenia a zmeny vo výchovno-vzdelávacom procese školy, vzťahu učiteľ–žiak a i.

Školský psychológ – nevýhody

- počiatočná nedôvera žiakov voči psychológovi - načo vôbec na škole sedí – sleduje, kontroluje, u niektorých aj pretrvávajúca (strach, úzkosť a i.),
- možná nedôvera voči psychológovi zo strany učiteľov, nevedia v akom postavení je voči nim, či je to nadriadený, podriadený, alebo rovnocenný vzťah, súperivosť,
- častá konfrontácia vzťahu učiteľ–žiak, a z toho vyplývajúca manipulácia zo strany učiteľa alebo žiaka, aj rodiča, vedenie školy a i.,
- často nejasné kompetencie psychológa, ktorú činnosť môže vykonávať a ktorú nie (stret odbornej činnosti a legislatívy),

- niekedy nedostane dôležité informácie od rodičov ohľadom zdravotného a psychického stavu dieťaťa – rodič navštevuje psychológa v poradni, alebo inde a nepodá informácie škole, ani psychológovi,
- nereálne očakávania učiteľov voči psychológovi, očakávanie okamžitého vyriešenia problému, alebo zmenu žiaka po jednom pohovore a opačne dokazovanie neschopnosti učiteľom,
- možná manipulácia psychológom zo strany vedenia školy, ohľadom učiteľov, alebo žiakov, suplovanie výučby, iné napr. administratívne práce apod.,
- psychológ nemôže vydávať písomné odporúčania na odklad šk. dochádzky, integrácie a iné, ani závery pre školu s vyšetrenia v prípade preradenia žiaka na iný typ vzdelávania,
- v prípade, že školským psychológom nie je jednodborový psychológ, nemôže vykonávať diagnostickú činnosť, psychoterapeutickú činnosť, ale môže učiť.

Záverom, v žiadnom prípade si príspevok neosobuje komplexne posudzovať vzájomnú činnosť poradenských a školských psychológov v dôslednej konfrontácii s legislatívou, ale skôr nám ide o pohľad z hľadiska uplatňovania praktických odborných možností školského a poradenského psychológa, často s menej jasnou dominanciou niektorého z nich, skôr o prelínajúcu sa, dotvárajúcu sa a doplňujúcu sa činnosť, nielen vzájomnú, ale aj v návaznosti na iných odborníkov s jediným cieľom pomôcť deťom a mládeži v procese vývinu.

LITERATURA

- Dreikurs, R., Soltzová, V. (2007). *Deti ako výzva*. Bratislava: Slovenská adlerovská spoločnosť. ISBN 978-80-969798-6-8.
- Dreikurs, R., Grey, L. (1997). *Logické dôsledky*. Nové Zámky: Psychoprof. 171 s. ISBN 80-967148-7-2.
- Gajdošová, E., Herényiová, G. *Škola rozvíjania emocionálnej inteligencie žiakov*.
- Gajdošová, E. (2000). *Poznávanie sociálnych vzťahov v triede: Práca so sociometricko-ratingovým dotazníkom*. Bratislava: Metodické centrum mesta Bratislavy.
- Gajdošová, E. (1999). *Školský psychológ a jeho vstup do humanizácie našich škôl*. Bratislava: Príroda. 191 s. ISBN 80-07-01029-7.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed: multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Gavora, P. a kol. (1988). *Pedagogická komunikácia v základnej škole*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Goleman, D. (1997). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. New York: Bantam Books.
- Hamarová, J., Holkovič, L. (1987). *Rodina, spoločnosť, výchova*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Helus, Z. (2007). *Učiteľstvo – rozporuplné povolanie pod tlakom nových spoločenských nárokov*. Praha: Pedagogická fakulta UK.
- Ihnacík, J. a kol. (2010). *Psychologické poradenstvo po transformácii v školstve*. Košice: CPPPAP. ISBN 978-80-970464-6-0.
- Ihnacík, J. a kol. (2007). *Kariérne poradenstvo na stredných školách*. Košice. ISBN 978-80-969736-8-2.
- Ihnacík, J. a kol. (2005). *Tradície, premeny a perspektívy psychologického poradenstva a súčasná škola*. Košice: PPP pre SŠ Košice. ISBN 80-969277-6-0.
- Ihnacík, J., Opudová, T. (2009). Hodnotiace aspekty interakcie učiteľ–žiak–rodič. In *Metódy hodnotenia v rodine a hodnotová orientácia detí: zborník príspevkov z vedecko-teoretického seminára*. Prešov: PU v Prešove FHaPV. ISBN 978-80-555-0100-0.

- Ihnacík, J., Špitka, J. (2008). *Kariéra na prvý pokus*. Košice: CPPPaP. ISBN 978 80 970122 05.
- Ihnacík, J., Špitka, J. (2007). Odborné vzdelávanie kariérnych poradcov z pozície Pedagogicko-psychologickej poradne. In celoštátny odborný seminár „Psychologické poradenstvo – účinná pomoc deťom a mládeži na ceste k uplatneniu sa vo svete práce“. Bratislava.
- Ihnacík, J. (2006). *Ludské zdroje v kariérom poradenstve*. Košice: TU.
- Ihnacík, J. (2010). *Životné vývinové úlohy v adolescencii a psychologické poradenstvo – doktorská dizertačná práca*.
- Ihnacík, J. a kol. (2010). *Psychologické poradenstvo po transformácii v školstve*. Košice: CPPPaP. ISBN 978-80-970464-6-0.
- Krajčová, N., Pasternáková, L. (2009). *Štrýly výchovy v rodine v kontexte s hodnotovou orientáciou detí*. Prešov: PU v Prešove. ISBN 978-80-555-0003-4.
- Lenzl, L., Križová, O. (2000). *Metodický materiál k predmetu etická výchova*.
- Macháček L. (2007). J. Čechetka a sociologický výskum mládeže na Slovensku. In *Spravodaj Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV*. Roč. V, č. 11, s. 3.
- Opudová, T. (2009). *Interakčné procesy učiteľ-žiak*. Trnava: záverečná práca – druhá kvalifikačná skúška.
- Petlák, E. (2006). *Klíma školy a klíma triedy*. Bratislava: PhDr. Milan Štefanko – Iris.
- Poliaková, E., Ondrejkovič, P. (1999). *Protidrogová výchova*. Bratislava: Veda.
- Shapiro, A. (1998). "The Generation Gap." In N. Salkin (Ed.). *Encyclopedia of Human Development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Švec, Š. a kol. (1998). *Metodológia vied o výchove*. Bratislava: Iris. Vydavateľstvo: Príroda, 2002.
- Zelina, M. (2004). *Teórie výchovy, alebo hľadanie dobra*. SPN Mladé letá. ISBN 80-10-00456-1.

SCHOOL AND COUNSELING PSYCHOLOGIST IN HELPING CHILDREN AND YOUTH

J. IHNACÍK

ABSTRACT

The article deals with the mutual interests of school and counseling psychologists in psychological care and assistance to children and youth in school.

Key words: school psychologist, counseling psychologist

SCHUL- UND BERATUNGSPSYCHOLOGIE BEI DER BETREUUNG VON KINDERN UND JUGENDLICHEN IN SCHULEN

J. IHNACÍK

ABSTRAKT

Der Beitrag befasst sich mit dem Anteil von Schulpsychologen und Beratungspsychologen bei psychologischer Betreuung von Kindern und Jugendlichen in Schulen.

Schlüsselwörter: Schulpsychologe, Beratungspsychologe

PhDr. Jozef Ihnacík, Ph.D., Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, Košice
e-mail: ihnacikphdr@centrum.sk